

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

TORKILSTRUP MØLLE

GULDBORGSUND KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	24.10.2016
Besigtiget af:	Hanne Christensen
Journalnummer:	6/59
Kommune:	Guldborgsund Kommune
Adresse:	Torkilstrupvej 10 A, 4863 Eskilstrup
Betegnelse:	Torkilstrup Mølle
Fredningsår:	1959
Omfang:	<i>Stubmøllen (1743).</i>

BYGNINGSBESKRIVELSE

Torkilstrup Mølle er beliggende sydvest for kirken på en bakketop uden for landsbyen af samme navn. Neden for tilkørselsvejen til møllen ligger den tidligere møllegård, i dag bestående af to parallelle, murede bygninger.

Torkilstrup Mølle er en nord-sydvendt stubmølle. Selve stubben, den lodrette midtstolpe, er af eg og støttes af en krydsfod med skråstivere og bundramme samt saddebjælker af tilsvarende tømmer, der hviler på et cirkulært fundament af kløvet granit med en nyere, tilhugget tavle med inskriptionen V. Friborg. Herover er et firkantet hus i to etager med tjæret spånbeklædning, ca. 6 meter langt og ca. 3,5 meter bredt. I langsiderne er små hvidmalede, til dels småsprossede vinduer. Øverst krones huset af en spånklædt bådformet hat med gavle dækket af brædder. Møllevingerne med hækværk vender – i hvilende stilling – mod nord og har et vingefang på knap 20 meter (30 alen). På den modsatte gavl er der ud for den nederste etage en lille udbygning på selve huset, hvorfra en revledør fører ind i møllen, og hvorfra svansen med trappetrin – og gelænder – løber ned til jorden. Over udbygningen er en lem i gavlens anden etage, dvs. til kværnloftet. På hattens rand mod syd er en vindfløj, udformet som en hestevogn med kornsække i den ene ende og en mølle i den anden ende. Ved hjælp af en gangvogn eller drejevogn, der står på jorden, kan hele møllen med vinger og svans krøjes. I græsset omkring møllen er nedrammede pæle til forankring.

I det indre er møllen bygget op i to etager (eller: lofter) med bræddevægge og -gulve. Øverst, i hatten, ligger vingernes vandrette, men skrå aksel, hvortil det lodrette hattehjul med trætænder og en ekstra tandkrans er fastgjort. Når disse drejer rundt, kan de aktivere de vandrette stokkedrev og dermed de to kværne på den øverste etage, kværnloftet. Dels melkværnen med de to store møllesten, liggeren og løberen, mellem hvilke kornet males, og dels en tilsvarende lille kværn, også kaldet gruttekværnen, beregnet til at male foder. På den nederste etage, broloftet, danner stubben centrum og over denne ligger den bærende stenbjælke (under hovedkværnen).

På etagen er desuden en nyere jernvalse, ligeledes til foderkorn og en stor sigtekasse med forskellige finhedsgrader.

Udover de nævnte mekanismer er der flere praktiske installationer, som sikrer møllens funktion, herunder hejseværk til sække, løftearm til møllesten og tragte. Etagerne forbindes med en trappestige.

I tømmeret ses forskellige inskriptioner, bl.a. 17 HMSM – med et udskåret hjerte i mellemrummet – AMPD 43, som hentyder til den nedenfor omtalte store istandsættelse. Initialerne står for møller Hans Mortensen og hans anden hustru, Anne Margrethe Pedersdatter.

— BYGNINGSHISTORIE

Møllen omtales første gang i 1662, men kan være ældre. Tyve år senere beskrives den som temmelig forfalden. Ejerne er dog kendt i ubrudt række fra 1665, og møllen har efter alt at dømme fungeret løbende i en eller anden udstrækning. I 1726 overtages møllen af Hans Mortensen, som forbliver møller i 44 år. Midt i dennes ejertid – formodentlig i året 1743 – gennemføres en større restaurering, der nærmer sig en genopbygning, hvor huset også bliver forlænget. Ved Nationalmuseets dendrokronologiske analyse af tømmeret i 1990'erne blev det påvist, at såvel stubben som hattehjulet og andre dele blev fornyet på dette tidspunkt. Den oprindelige melkværn blev tilsyneladende på dette tidspunkt suppleret med den lille kværn på samme loft og med en valse på nederste loft, begge til foderkorn.

Fra omkring år 1900, hvor møllerens bolig blev indrettet i et nyt anlæg neden for vejen op til møllen, var der også bageri her. Det fortsatte frem til og under Anden Verdenskrig.

I 1945 var møllen ikke længere rentabel, og mølleren ønskede at lade den nedrive. Lokale kræfter meldte sig dog som forkæmpere for møllens forbliven på stedet, og i sidste instans kom fabrikant Viggo Friborg, der var barnefødt på egnen, på banen. Han købte møllen i 1949, og i 1950 stod den med ny fod, aksel, vinger og hat. I 1954 overtog kommunen møllen, oprindeligt Torkilstrup-Lillebrænde Kommune, fra 1970 Nørre Alslev Kommune og siden 2007 Guldborgsund Kommune.

I begyndelsen af 1990'erne var der atter behov for reparation, da der var råd i akslen mm. Med støtte fra kommune, Statens Bygningsfredningsfond og diverse private fonde samt den i 1991 oprettede forening Torkilstrup Møllens Venner blev møllen atter gjort funktionsdygtig. Aksel og vinger udskiftedes i 1992, og der blev oplagt nyt tag i 1995. Det betyder, at såvel vinger som møleværk i dag kan køre rundt.

Torkilstrup Mølles Venner står for demonstration af møllen, når der er arrangementer.

Reparationerne i 1949 og 1992 blev forestået af henholdsvis møllebygger Rasmus Boding (f. 1869) og sønnen Helmer Boding (f. 1914).

— KILDER

Anna Marie Lebech-Sørensen: Vindmøller og Vandmøller i Danmark, Bd. 1, Skib Forlag, 2001

Opmålingstegninger fra 1995, udført af studerende byggeteknikere på Industri og Håndværker Skolen, Kringelborg Alle 7, 4800 Nykøbing F. (Museum Lolland-Falster har en kopi heraf. Journal nr. MLF 00308)

Mundtlige kommentarer fra formanden for Torkilstrup Mølles Venner, Villads Andersen.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Den miljømæssige værdi ved Torkilstrup Mølle knytter sig til vindmøllens beliggenhed på det højeste punkt i nærområdet, højere end den nærliggende kirke, som den dog indgår i fint samspil med. Både mølle og kirke er således synlige i landskabet.

Ligeledes udgør de bevarede bygninger fra den tidligere møllegård ved tilkørslen til møllen en del af det gamle mølle-miljø.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi knytter sig overordnet til møllens strategiske beliggenhed med henblik på serviceringen af gårdene i landsbyen Torkilstrup i ældre tid.

Mere specifikt knytter den kulturhistoriske værdi sig til selve møllens velbevarede opbygning og udformning, hvor det på stubben drejelige hus og møllevingerne – med mulig sejlføring – i det ydre demonstrerer den førindustrielle teknik, hvor naturens egne kræfter måtte udnyttes som energikilde.

I det indre knytter den kulturhistoriske værdi sig også til såvel møllens opbygning som det bevarede mølleinventar og andre tekniske installationer. Dertil kommer, at hele mølleværket som maskine vidner om et af de tidlige stadier i vindteknologiens udvikling.

Overalt, ude som inde, er de traditionelle materialer træ og sten håndværksmæssigt forarbejdet med henblik på den optimale funktion. Det være sig bygningstømmeret såvel som mølleværkets enkeltdele: aksel, hjul, stokkedrev m.m. eller de tilhuggede møllesten. Kun jernvalsen i underetagen skiller sig ud som industrielt fremstillet.

Trods den ”moderne” valse giver den løbende istandsættelse af møllen en formodning om, at den har mange af sine oprindelige træk i behold, om end den blev udvidet i 1740'erne.

Den kulturhistoriske værdi øges desuden af den omstændighed, at Lolland-Falster er det geografiske område i Danmark, hvor der i dag er bevaret flest stubmøller på deres oprindelige plads, nemlig to på Lolland og to på Falster.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Den lille velproportionerede Torkilstrup Mølle står med sin komplette spånklædning, både af hus og tag, som en finere repræsentant for de traditionelle stubmøller. Den enkle og rent funktionelt betingede udformning og den virkningsfulde sorttjæring resulterer i et distinkt og skulpturelt udtryk.

I det indre fremtræder rummenes bræddevægge og -gulve, som den neutrale baggrund for funktionaliteten, det fascinerende på én gang enkle og komplekse mølleværk med de mange forskellige kraftoverføringer.

Den særlige atmosfære, man oplever i de relativt snævre og mørke rum, får en helt speciel karakter, når møllen kører, og alt ryster og rumler.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

En overordnet, bærende fredningsværdi ved Torkilstrup Mølle er den originale beliggenhed, der visionært er karakteriseret ved synlighed på bakketoppen og samspillet med kirken.

De bærende fredningsværdier i Torkilstrup Møllens ydre knytter sig den bevarede fod, stub, bygningskrop med spånklædning samt vinger og svans, der gør den til en fuldgyldig repræsentant for egnens stubmøller og dermed det førindustrielle bondesamfund. Endelig kommer den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til inddelingen i lofter, stubben og stenbjælken samt det intakte mølleinventar til kornforarbejdning samt den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Fortsat, løbende vedligeholdelse.